

УДК 316.2

Дембіцький С.С., канд. соціол. наук, старший науковий співробітник відділу методології та методів соціології Інституту соціології НАН України, вул. Шовковична, 12, Київ, 01021, Україна, e-mail: e_forge@me.com

ВИВЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ДИСТРЕСУ В СОЦІОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ: ІСТОРІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

Розглянуто історію становлення соціології психологічного дистресу шляхом розгляду положень засадничих робіт основоположника відповідної галузі досліджень Л. Перліна, а також сучасних досліджень, поданих у журналах "Society and Mental Health" і "Journal of Health and Social Behavior". Проаналізовано головні концептуальні складові процесу соціального дистресу: стресори, медіативні ресурси, прояви дистресу. Запропоновано авторську схему процесу стресу, що сфокусована на ітеративності різних складових і важливості ролі фізичного здоров'я індивіда.

***Ключові слова:** психологічний дистрес, процес стресу, стресори.*

Як показали А. Роджерс і Д. Пілгрім, розгляд феномену психічного здоров'я має проблематичний характер не тільки в рамках дисциплінарного поля соціології, але й за її межами [1, р. 2–18]. Так, за межами соціології вони виокремлюють чотири сфери знань, які сфокусовані на питаннях психічного здоров'я: психіатрію, психоаналіз, психологію (в цьому випадку також можна говорити про різні підходи) та юридичну. Кожна з них є автономною парадигмою, яка пропонує свої власні відповіді на те, що таке психічне здоров'я та психічне захворювання, які причини цих станів, яка їхня поширеність у суспільстві, що потрібно робити в разі інтервенції на індивідуальному, груповому або суспільному рівнях тощо.

Що стосується соціології, то згадані автори виокремлюють чотири парадигмальні перспективи: соціальне обумовлювання (методологічно пов'язане з психіатрією), критична теорія (багато в чому ґрунтується на психоаналізі), соціальний конструктивізм (має генетичний зв'язок з окремими напрямками психології), соціальний реалізм (представляє певний "мікс" інших перспектив). Не складно здогадатися, що і різні напрями соціології далекі від консенсусу з приводу ключових проблем психічного здоров'я. Водночас можна з упевненістю сказати, що психологічний дистрес є більш вузьким поняттям, порівнюючи з психічним здоров'ям, а також однією з його важливих характеристик. Крім того, поняття стресу та психологічного дистресу є менш проблематичними і суперечливими хоча б тому, що описують щоденні фізіологічні та психологічні механізми гомеостазу (аллостази) [2, с. 21–22], знайомі кожному з нас. Крім того, концептуальна несуперечливість у вивченні психологічного дистресу є характерною і для соціології. Тому в рамках цієї статті як концептуальна та методологічна база використовується саме соціологія психологічного дистресу.

При цьому головна **мета статті** – ознайомити читачів з положеннями відповідної дослідницької сфери в сучасній англійській соціології та запропонувати авторські зауваження й пропозиції щодо методології вивчення психологічного дистресу в масових опитуваннях. Актуальність цього завдання обумовлена як відсутністю напрацю-

© Дембіцький С.С., 2018

вань з цієї теми у вітчизняній соціологічній науці, так і певною суперечливістю концептуальних положень, якими оперують у відповідній сфері досліджень за кордоном.

Соціологію психологічного дистресу, на відміну від соціології психічного здоров'я складніше назвати окремою соціологічною дисципліною. Скоріше, вона являє собою сферу міждисциплінарних досліджень, що характеризуються детально пропрацьованими методологічними стандартами і теоретичними припущеннями. Використовуючи термінологію А. Роджерс і Д. Пілгрима, соціологію психологічного дистресу слід віднести до соціального обумовлювання (social causation), в фокусі інтересів якого перебувають взаємозв'язки між різними аспектами соціальної життєдіяльності індивіда та рівнем його психологічного дистресу.

Перш ніж перейти до аналізу специфіки соціологічного вивчення психологічного дистресу, визначимо останній у найбільш загальному вигляді. *Психологічний дистрес* можна розглядати, як унікальний емоційний дискомфортний стан, що відчуває індивід у відповідь на специфічний стресор або сильну потребу в чому-небудь і призводить до тимчасових або постійних негативних наслідків. При цьому психологічний дистрес характеризується відчуттям нездатності ефективно справлятися з проблемою, негативними змінами в емоційному стані, а також почуттям дискомфорту, яке спричиняє подальші негативні наслідки [3].

Історія та сучасний стан соціології психологічного дистресу: короткий екскурс. Класичний період соціології дистресу пов'язаний з ім'ям відомого американського соціолога Л. Перліна, який вперше звернувся до вивчення дистресу в 1959 р. [4]. Якщо говорити про його засадничі роботи, які заклали підвалини соціологічного вивчення проблематики психологічного дистресу, то відлік слід починати з 1978 р., коли вийшла стаття дослідника, присвячена ресурсам і практикам протидії (coping) дистресу [5]. Ключова ідея цієї роботи полягає в тому, що важливою опосередковуючою ланкою між життєвими труднощами та психологічним дистресом є використання підтримуючих соціальних і психологічних ресурсів, а також різноманітних практик пом'якшення відповідного негативного ефекту.

Три роки по тому в його дослідницький фокус потрапили всі три етапи процесу стресу [6]: джерела стресу (стресові події, хронічні життєві труднощі та образ себе), опосередковуючі ресурси (соціальна підтримка та практики протидії стресу), прояв стресу. Теоретичні викладки згаданих робіт у 1978 і 1981 рр. супроводжуються і результатами емпіричних досліджень, які підтверджують теоретичні ідеї автора.

Наступна фундаментальна праця щодо соціологічного вивчення дистресу [7], опублікована ним у 1989 р., мала суто теоретичний характер. Незважаючи на те, що в ній є багато повторів зі сказаного раніше, ряд концептуальних моментів має важливе інноваційне значення.

По-перше, підкреслюється важливість врахування структурного контексту стресового процесу. Під таким контекстом Л. Перлін розуміє різні системи соціальної стратифікації – класової, етнічної, гендерної та вікової.

По-друге, стресори поділяються на базові та похідні. Базові стресори характеризуються своєю первинністю щодо людського досвіду: як щось незалежне, таке, що вторгається в людське життя. У свою чергу похідні стресори є тими змінами в житті

людей, які можуть статися внаслідок базових стресорів. При цьому негативний вплив похідних стресорів буває більш вираженим, ніж базових. У контексті розподілу стресорів на два типи йдеться також про необхідність виокремлення їх типових кластерів, що спричиняє більш адекватний науковий аналіз, порівнюючи з дослідженнями, в яких до різних стресорів звертаються окремо.

По-третє, зазначається про те, що прояв дистресу має варіативний характер. Відповідно, зосередженість лише на одній із сторін дистресу (наприклад, на депресії) може вести до наукових результатів, які погано відображають дійсний стан речей.

Подальші теоретико-методологічні пошуки Л. Перліна стосувалися взаємозв'язку дистресу та життєвого курсу (life course) індивіда [8; 9; 10]. Основна праця [8] була опублікована в середині 90-х років. У ній розглядається широкий спектр проблем, що виникають на межі соціології дистресу та досліджень життєвого курсу індивідів. У деяких аспектах зв'язок є очевидним. Так, старіння закономірно призводить до погіршення фізичного здоров'я та втрати близьких, які є одними з ключових стресорів. Крім того, зміни відбуваються і в дії хронічних стресорів: сприйнятті властивостей району проживання, рольових характеристиках, ефективності повсякденної активності.

З плином життя зміни відбуваються і з ресурсами, що використовуються для пом'якшення стресу. На рівні практик протидії головний акцент робиться на реінтерпретації актуальних життєвих змін. Перша практика полягає в порівнянні себе з іншими індивідами свого віку з метою підтвердити типовість своїх проблем, друга – в зміні пріоритетності різних сфер життєдіяльності. На рівні соціальної підтримки змінюється як коло спілкування, так і відповідні потреби індивіда. На рівні почуття контролю (mastery) індивіди починають шукати сили в минулому досвіді успішного подолання життєвих труднощів, а також у переорієнтації на ті сфери життєдіяльності, в яких вони як і раніше відчувають впевненість.

На думку Л. Перліна, найменший внесок парадигма життєвого курсу робить у вивчення проявів дистресу, що пов'язано з її акцентом на інших результуючих аспектах життєвого шляху – задоволеності життям, успішному старінні, психічних розладах і слабкому здоров'ю.

Як емпіричний матеріал у цій роботі використовуються результати не кількісних опитувань, а глибинних інтерв'ю.

Тепер проаналізуємо сучасний стан вивчення психологічного дистресу в соціальних науках. Для цього звернемося до двох періодичних видань, які спеціалізуються на вивченні різних аспектів психологічного здоров'я (обидва журнали виходять під егідою Американської соціологічної асоціації), – “Society and Mental Health” та “Journal of Health and Social Behavior”: розглянемо статті цих журналів з 2011 р. і пізніше, в яких предметом наукового інтересу є психологічний дистрес. Можна виокремити, як мінімум, сімнадцять таких публікацій, аналіз яких демонструє ряд характерних рис соціологічного вивчення проблеми психологічного дистресу.

По-перше, більшість досліджень, сфокусованих на психологічному дистресі, мають кількісний характер з використанням крос-секційного або лонгітюдного дизайну. Крім того, присутня робота теоретико-методологічної спрямованості, що є критикою

модального кількісного підходу з позицій символічного інтеракціонізму [11]. Ще дві статті присвячені класику соціології здоров'я – Л. Перліну, який зробив неоціненний внесок у вивчення різних аспектів психологічного дистресу [12; 13].

По-друге, модель всіх емпіричних досліджень, по суті, та сама: психологічний дистрес слугує залежною змінною, а різні соціальні чинники – незалежними. Для вирішення відповідних аналітичних завдань переважно використовуються різні види регресійного аналізу або лінійних структурних рівнянь. При цьому різноманіття пояснювальних чинників є досить широким: історичні втрати та складності в рамках освітньої системи для окремо взятої етнічної групи [14], соціальний капітал [15], рольовий конфлікт [16], фізичні стресори з урахуванням статусу сімейних відносин [17], подієві стресори з урахуванням подальшої рефлексії індивідів [18], релігійність у різних етнічних групах як “буферний” ресурс [19], доступність страхування для різних груп [20; 21], залученість у діяльність релігійних і громадських організацій [22], ув'язнення близьких родичів [23], різного роду труднощі, з якими індивід стикався в дитинстві [24], транскордонні зв'язки мігрантів з членами їх сімей [25], макроекономічні показники країн виїзду іммігрантів [26], оцінка ризику втратити роботу [27], вплив ідентичності, самооцінки та почуття контролю (mastery) [28].

По-третє, статті чітко демонструють вимірювальні шкали, які користуються довірою на сучасному етапі наукових досліджень. Насамперед, це шкала депресії Центру епідеміологічних досліджень (CES-D) або ж її скорочені варіанти (використовується в семи із згаданих досліджень). Другими за популярністю можна назвати методики Р. Кеслера (використовуються в п'яти зі згаданих досліджень: К6 – чотири рази, К10 – один раз), третьою – BSI-18 Л. Дерогатіса (використовується в двох із згаданих досліджень).

Концептуальні та методологічні основи вивчення психологічного дистресу. В основу категоріального апарату нашого дослідження покладено ідеї Л. Перліна, коротко згадані раніше [5, р. 2–6; 6, р. 337–342]. Пропонуємо розглянути їх докладніше. Спочатку охарактеризуємо основні поняття, після чого проаналізуємо цілісну схему процесу стресу.

Процес соціального стресу – послідовність подій і станів, пов'язаних з впливом на індивіда різних стресорів, роллю життєвого середовища, що вносить варіативність у цей вплив, а також маніфестацією або проявами дистресу в індивідуальному житті.

Джерела стресу або стресори – особливості індивідуального життя, що чинять істотний вплив на психологічне самопочуття. Стресори поділяються на дві основні групи: життєві події, що порушують звичний стан індивіда, а також відносно тривалі труднощі (хронічні проблеми).

Події можуть призвести до стресу внаслідок як своєї високої інтенсивності (навіть при їх загальному нейтральному характері), так і високої сили впливу на психологічний стан індивіда (навіть якщо це одиничний епізод). Вплив же хронічних проблем є очевидним, оскільки вони пов'язані з інтенсивним виснаженням сил на різних рівнях функціонування організму. Слід враховувати той факт, що життєві події різного характеру, а також хронічні проблеми можуть проявлятися як стресори не окремо, а у зв'язці. Наприклад, переосмислення щоденних рутинних обов'язків внаслідок гостро-

го міжособистісного конфлікту або серйозна життєва втрата, яка спричиняє подальші тривалі труднощі.

Із соціологічної точки зору, на окрему увагу заслуговують хронічні труднощі, пов'язані з рольовими конфліктами або дисфункціями, до яких Л. Перлін відносить перевантаження соціальною роллю, міжособистісні конфлікти в рамках соціально-рольової взаємодії, внутрішньо-рольові конфлікти, необхідність виконання небажаних соціальних ролей, конфлікти, зумовлені розвитком рольового репертуару.

Самоповага і відчуття контролю над своїм життям, що є в нормальному стані медіативними ресурсами (вони розглянуті далі), також можуть виступати у ролі стресорів. Це має місце в тих випадках, коли внаслідок стресових подій і хронічних проблем у індивіда формується негативна я-концепція, негативна самооцінка починає домінувати над позитивною, а також зникає відчуття контролю над власним життям.

Медіативні ресурси – соціальні та поведінкові ресурси, що дозволяють пом'якшити або повністю нейтралізувати вплив стресорів. Включають соціальні та психологічні ресурси, а також специфічну активність або практики протидії у відповідь на стресори (копінг).

Соціальні ресурси ґрунтуються на мережах міжособистісної взаємодії, в які включений індивід і які є потенційним ресурсом його підтримки: сім'я, друзі, колеги, сусіди, громадські організації. Ефективність соціальної підтримки залежить від якості міжособистісних взаємин у відповідних мережах.

До психологічних ресурсів належать персональні характеристики, що збільшують психологічну стійкість індивіда перед обличчям стресорів різної природи: самоповага (як позитивна самооцінка на протипагу негативній), відчуття контролю над своїм життям (на протипагу фаталізму), особливості індивідуального досвіду, що впливають на оцінку стресорів.

Специфічні дії у відповідь на стресори поділяються на: 1) зміну ситуації, що призводить до стресу; 2) переосмислення досвіду, отриманого внаслідок стресорів, до того, як настане стрес (наприклад, позитивне мислення, селективне ігнорування та ін.); 3) управління стресом вже після того, як він настав (наприклад, прояв терпіння, прийняття ситуації, дії, спрямовані на розслаблення тощо). Дослідження Л. Перліна показали, що копінг є малоефективним у формальних відносинах і структурах, високоефективним – у неформальних.

Важливе значення в реалізації медіативних ресурсів відіграє етап їх використання:

- до події;
- між подією та життєвими труднощами, розвитку яких вона сприяє;
- між життєвими труднощами та порушенням я-концепції;
- до наслідків дистресу.

Маніфестація (результати) дистресу – комплекс змін у функціонуванні організму, що виникають у відповідь на стресори та спричиняють короточасну специфічну адаптацію (при малій частоті та (або) інтенсивності стресорів) або ж негативні наслідки для здоров'я індивіда (при високій частоті та (або) інтенсивності).

Специфіка соціальних досліджень дозволяє оцінювати ті прояви дистресу, які усвідомлюються і можуть бути самоідентифіковані індивідами. При цьому на протипагу,

наприклад, психіатричній або медичній практиці, соціологічна оцінка дистресу зосереджена не на постановці діагнозів, а на вимірюванні виразності дистресу індивідів.

Для цього можуть використовуватися факти індивідуальної історії здоров'я, показники психічного та фізичного здоров'я, наявність алкогольної та (або) наркотичної залежності, нездатність виконувати рольові зобов'язання, порушення соціальних взаємозв'язків тощо. Водночас найпопулярніший спосіб оцінки дистресу в сучасних соціальних дослідженнях – вимірювання психологічного дистресу.

Тепер звернімося до цілісного процесу психологічного дистресу, в якому об'єднані всі розглянуті компоненти. При цьому, незважаючи на те, що всі вони були введені в науковий обіг Л. Перліном, ми почнемо з розгляду не його концепції [6], а з праці К. Анешенсел і У. Мітчелл [29], в якій вона була уточнена (рис. 1). За їх словами, емпіричні дослідження показують, що медіативні ресурси не можна розглядати лише в конструктивному ключі з тієї причини, що стресори можуть впливати на них руйнівним чином, породжуючи тим самим додаткові стресогенні чинники.

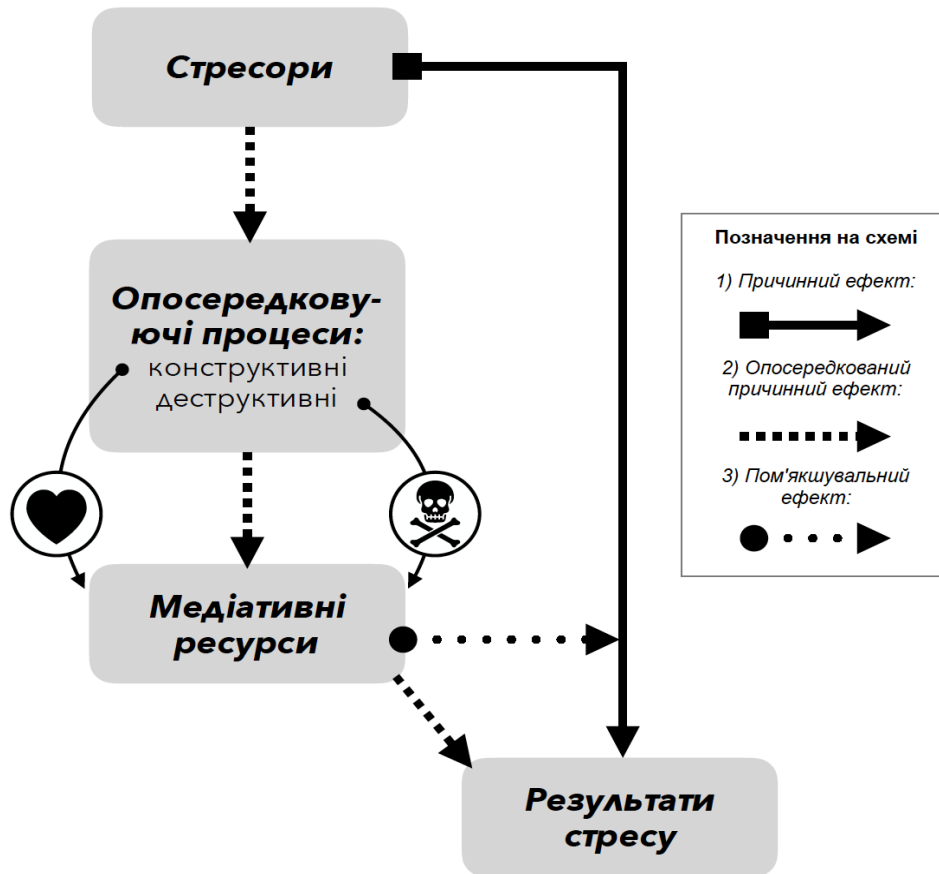

Рис. 1. Процес стресу (К. Анешенсел і У. Мітчелл)

Джерело: складено автором.

Отже, первинним є вплив стресорів на медіативні ресурси. Для демонстрації цієї особливості К. Анешенсел і У. Мітчелл вводять в схему такий елемент, як “опосередковуючі процеси”, ними можуть слугувати чинники, що як зміцнюють психологічну стійкість індивіда (наприклад, наявність досвіду вирішення труднощів або позитивне соціальне порівняння), так і послабляють її (наприклад, вивчена безпорадність або відносна депривація). У результаті медіативні ресурси, з одного боку, є ланкою ланцюга опосередкованого стресового впливу, а з іншого (і в другу чергу) пом’якшують прямий вплив стресу на життя індивіда. Усе це відбувається в певному структурному контексті (система соціальної стратифікації, інституційна специфіка), який накладає свій відбиток на весь процес.

У цілому їх логіка цілком зрозуміла, але уважні читачі вже звернули увагу на деяку суперечливість у теоретичних побудовах Л. Перліна і його послідовників.

Розглядаючи стрес у соціальному контексті, слід уникати лінійної логіки виду “стресор X у життєвому контексті Y призводить до стресової реакції Z ”. Хоча це твердження ґрунтується на специфіці вивчення феномену дистресу в соціальних науках, таке вивчення в переважній більшості випадків є ретроспективним з використанням крос-секційного дизайну. Як показує досвід вивчення психологічного дистресу, в медичних дослідженнях відновити причинно-наслідкові зв’язки без звернення до панельних або експериментальних схем їх проведення практично неможливо.

У соціальних дослідженнях фіксуються спогади, проблемні ситуації, переживання та інші аспекти життєдіяльності, пов’язані з дистресом. Відповідні дані (особливо в кількісних дослідженнях) добре підходять саме для фіксації взаємозв’язків, а подальше їх використання для побудови причинних схем, на наш погляд, має багато в чому спекулятивний характер. Крім вже згаданих причин (ретроспективність і крос-секційний дизайн) це також пов’язано і зі складністю інтерпретації зафіксованих взаємозв’язків. Справа в тому, що традиційне поняття стресорів у соціальних науках штучно звужене до подієвих і хронічних. Насправді ж і стресори, і стресова реакція пов’язані позитивним зворотним зв’язком з тим, що називається медіативними ресурсами (насамперед, мережами соціальної взаємодії та особистісними особливостями). Розглянемо два приклади.

Особистість А-типу. Опис цього особистісного профілю має довгу наукову історію. У результаті багатьох досліджень вчені дійшли висновку, що особистість А-типу характеризується, насамперед, такою якістю, як недружелюбність або ворожість, яка стимулює стресову реакцію. Саме ця риса спричиняє сприйняття багатьох подієвих тригерів, як стресорів. І оскільки ворожі стресові реакції на різні стимули навколишнього середовища в останню чергу викликають у відповідь позитивне реагування, взаємозв’язок між приналежністю до особистості А-типу та стресовою реакцією потенційно набуває вигляду “замкнутого кола”.

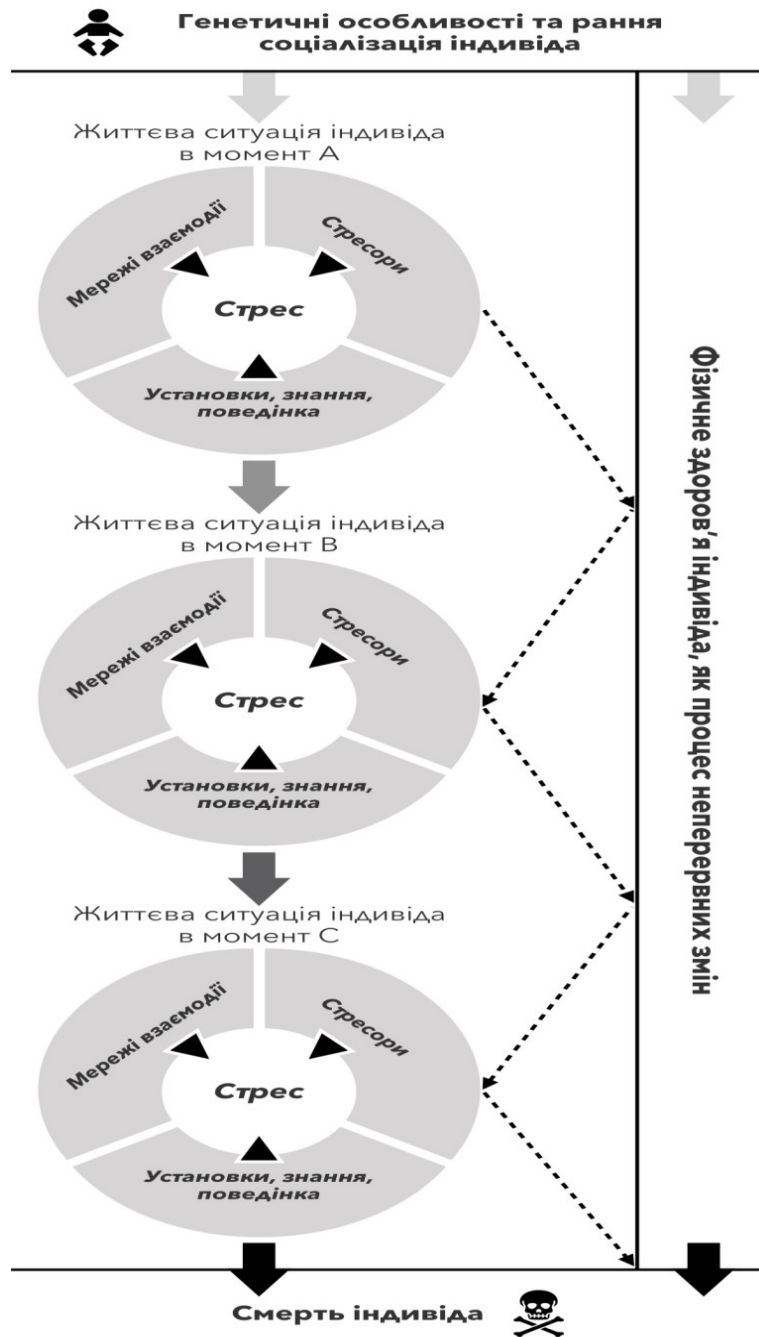
Мережі взаємодії. Референтні групи можуть слугувати як сильними стресорами в одних ситуаціях, так і медіативними ресурсами в інших. Так, для багатьох сімейних пар характерними є гострі конфлікти, що спричиняють стресові реакції. Проте це не

відміняє можливості внутрішньосімейної міжособистісної підтримки. Крім того, стресові реакції в одних референтних групах можуть впливати на функціонування індивіда в інших. Зокрема, сімейні труднощі можуть призвести до зниження трудових показників, що ускладнює стрес.

Отже, звичайні стресори, мережі соціальної взаємодії, особистісні особливості (установки, знання, поведінка) і стресові реакції настільки тісно взаємопов'язані між собою, що їх відділення один від одного, коли йдеться про дані анкетних опитувань, уявляється нам нездійсненним завданням. Тому стресова реакція (насамперед, психологічна) слугує не результатом у причинно-наслідковому взаємозв'язку, а одним з важливих показників індивідуального благополуччя, який характеризує багату палітру життєдіяльності певного респондента.

Наступним важливим аспектом, якому, на наш погляд, приділяється недостатньо уваги у вивченні соціального стресу, є фізичне здоров'я індивіда. З точки зору медичних досліджень, взаємозв'язок між стресовою реакцією (яка розглядається, насамперед, у вигляді гормональних змін) і здоров'ям людини є більше ніж зрозумілою: психологічна стресова реакція спричиняє гормональні зміни, які можуть призвести до ряду хронічних захворювань (зокрема, серцево-судинних), а також викликати (наприклад, розлади шлунково-кишкового тракту) або супроводжувати (наприклад, онкологічні захворювання) інші розлади здоров'я. Незважаючи на те, що цей взаємозв'язок вже досить детально вивчений, він залишається предметом серйозних наукових пошуків. Водночас фізичне здоров'я як соціальний конструкт є не менш важливим аспектом у вивченні соціального стресу, ніж стресори, мережі соціальної взаємодії, особистісні особливості та сама стресова реакція. Адже фізичне здоров'я – це постійний фоновий стан індивіда, який позитивно або негативно забарвлює всю його життєдіяльність. Крім того, простий лінійний вплив типу “стресова реакція – хронічні захворювання” не є повним, оскільки наявність хронічного захворювання або навіть хронічної травми (яка може і не бути результатом стресової реакції) самі стають суттєвим стресором у житті індивіда (в тому числі й соціального). Отже, врахування різних аспектів фізичного здоров'я респондентів, а також їх розгляд як елементів позитивного зворотного зв'язку зі стресовою реакцією є важливою умовою коректного вивчення процесу стресу в соціальному контексті (рис. 2).

Рисунок поділений на три життєві ситуації з метою наочності. У цілому взаємодія між мережами взаємодії, стресорами, установками, знаннями, поведінкою, психологічним стресом і здоров'ям індивіда являє собою постійний ітеративний процес. Під ітеративністю в даному випадку розуміється можливість як отримувати стимули від інших елементів, так і транслювати їх іншим елементам процесу. Смерть індивіда включена до схеми через те, що її настання природним чином, як і при багатьох нещасних випадках, супроводжується особливою формою стресової реакції [30, с. 116–123].

Висновки. Проведений в статті аналіз дозволяє зробити кілька висновків. Насамперед, соціологічне вивчення психологічного дистресу в англomовній соціології є сформованою дослідницькою традицією, наукові проблеми якої актуальні на сучасному етапі розвитку соціології.

Другий висновок стосується інструментів вимірювання. Так, незважаючи на використання кількох основних шкал психологічного дистресу (CES-D, K6/K10, BSI-18), відсутні дослідження, в яких порівнюються їх вимірювальні властивості. З огляду на це, відповідні методичні розвідки є актуальним напрямом наукової активності.

Нарешті, методологія дослідження психологічного дистресу в соціологічних дослідженнях хоча і має вигляд теоретично насиченої, проте не позбавлена суперечливих моментів, які є цікавим напрямом подальшої соціологічної концептуалізації.

Рис. 2. Процес стресу

Джерело: складено автором.

Список використаних джерел

1. Rogers A., Pilgrim D. *A Sociology of Mental Health and Illness*. Berkshire: Open University Press, 2005. 269 p.
2. Сапольски Р. Психология стресса. Санкт-Петербург: Питер, 2015. 480 с.
3. Ridner S. Psychological distress: concept analysis. *Nursing theory and concept development or analysis*. 2004. No. 5. P. 536–545.
4. Pearlin L.I. Social and Personal Stress and Escape Television Viewing. *Public Opinion Quarterly*. 1959. No. 2. P. 255–59.
5. Pearlin L.I., Schooler C. The Structure of Coping. *Journal of Health and Social Behavior*. 1978. No. 1. P. 2–21.
6. Pearlin L.I., Menaghan E.G., Lieberman M.A., Mullan J.T. The Stress Process. *Journal of Health and Social Behavior*. 1981. No. 4. P. 337–356.
7. Pearlin L.I. The Sociological Study of Stress. *Journal of Health and Social Behavior*. 1989. No. 3. P. 241–56.
8. Pearlin L.I., Skaff M.M. Stress and the Life Course: A Paradigmatic Alliance. *The Gerontologist*. 1996. No. 2. P. 239–247.
9. Pearlin L.I., Schieman S., Fazio E.M., Meersman S.C. Stress, Health, and the Life Course: Some Conceptual Perspectives. *Journal of Health and Social Behavior*. 2005. No. 2. P. 205–19.
10. Pearlin L.I. The Life Course and the Stress Process: Some Conceptual Comparisons. *The Journals of Gerontology. Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*. 2010. No. 2. P. 207–215.
11. McLeod J.D. The Meanings of Stress. *Society and Mental Health*. 2012. No. 3. P. 172–186.
12. Aneshensel C.S. Sociological Inquiry into Mental Health: The Legacy of Leonard I. Pearlin. *Journal of Health and Social Behavior*. 2015. No. 2. P. 1–13.
13. Aneshensel C.S., Avison W.R. The Stress Process: An Appreciation of Leonard I. Pearlin. *Society and Mental Health*. 2015. No. 2. P. 67–85.
14. Walls M.L., Whitbeck L.B. Distress among Indigenous North Americans. *Society and Mental Health*. 2011. No. 2. P. 124–136.
15. Song L. Social Capital and Psychological Distress. *Journal of Health and Social Behavior*. 2011. No. 4. P. 478–492.
16. Glavin P., Schieman S., Reid S. Boundary-Spanning Work Demands and Their Consequences for Guilt and Psychological Distress. *Journal of Health and Social Behavior*. 2011. No. 1. P. 43–57.
17. Bierman A. Functional Limitations and Psychological Distress. *Society and Mental Health*. 2012. No. 1. P. 35–52.
18. Young W.B., Foy S.L. The Influence of Meaning-making after Spousal Loss on Trajectories of Psychological Distress. *Society and Mental Health*. 2013. No. 3. P. 187–202.
19. Oates G.L., Goode J. Racial Differences in Effects of Religiosity and Mastery on Psychological Distress. *Society and Mental Health*. 2013. No. 1. P. 40–58.
20. Alang S.M., McAlpine D.D., Henning-Smith C.E. Disability, Health Insurance, and Psychological Distress among US Adults. *Society and Mental Health*. 2014. No. 3. P. 164–178.
21. Jacobs A.W., Hill T.D., Burdette A.M. Health Insurance Status and Symptoms of Psychological Distress among Low-income Urban Women. *Society and Mental Health*. 2015. No. 1. P. 1–15.
22. Acevedo G.A., Ellison C.G., Xu X. Is It Really Religion? Comparing the Main and Stress-buffering Effects of Religious and Secular Civic Engagement on Psychological Distress. *Society and Mental Health*. 2014. No. 2. P. 1–18.
23. Brown T.N., Bell M.L., Patterson E.J. Imprisoned by Empathy: Familial Incarceration and Psychological Distress among African American Men in the National Survey of American Life. *Journal of Health and Social Behavior*. 2016. No. 2. P. 240–256.

24. Fothergill K., Ensminger M.E., Doherty E.E., Juon H.-S., Green K.M. Pathways from Early Childhood Adversity to Later Adult Drug Use and Psychological Distress: A Prospective Study of a Cohort of African Americans. *Journal of Health and Social Behavior*. 2016. No. 2. P. 223–239.

25. Torres J.M., Alcántara C., Rudolph K.E., Viruell-Fuentes E.A. Cross-border Ties as Sources of Risk and Resilience: Do Cross-border Ties Moderate the Relationship between Migration-related Stress and Psychological Distress for Latino Migrants in the United States? *Journal of Health and Social Behavior*. 2016. No. 4. P. 436–452.

26. Montazer S., Wheaton B. Economic Conditions in Countries of Origin and Trajectories in Distress after Migration to Canada. *Society and Mental Health*. 2017. No. 1. P. 1–20.

27. Burgard S.A., Seelye S. Histories of Perceived Job Insecurity and Psychological Distress among Older U.S. Adults. *Society and Mental Health*. 2017. No. 1. P. 1–15.

28. Gallagher M. Obligatory and Voluntary Identity Discrepancies, Self-Evaluation, and Psychological Distress. *Society and Mental Health*. 2017. No. 2. P. 1–18.

29. Aneshensel C.S., Mitchell U.A. The stress process: its origins, evolution, and future. *Sociology of Mental Health*. Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer International Publishing, 2014. P. 53–74.

30. Китаев-Смык Л. Организм и стресс: стресс жизни и стресс смерти. Москва: Смысл, 2012. 464 с.

Отримано 22.02.18 та оновлено 05.03.18

References

1. Rogers, A., Pilgrim, D. (2005). *A Sociology of Mental Health and Illness*. Berkshire: Open University Press [in English]

2. Sapols'ku, P. (2015). *Psychology of stress*. Saint Petersburg: Piter [in Russian]

3. Ridner, S. (2004). Psychological distress: concept analysis. *Nursing theory and concept development or analysis*, 5, 536-545 [in English]

4. Pearlin, L.I. (1959). Social and Personal Stress and Escape Television Viewing. *Public Opinion Quarterly*, 2, 255-259 [in English]

5. Pearlin, L.I., Schooler, C. (1978). The Structure of Coping. *Journal of Health and Social Behavior*, 1, 2-21 [in English]

6. Pearlin, L.I., Menaghan, E.G., Lieberman, M.A., Mullan, J.T. (1981). The Stress Process. *Journal of Health and Social Behavior*, 4, 337-356 [in English]

7. Pearlin, L.I. (1989). The Sociological Study of Stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 3, 241-256 [in English]

8. Pearlin, L.I., Skaff, M.M. (1996). Stress and the Life Course: A Paradigmatic Alliance. *The Gerontologist*, 2, 239-247 [in English]

9. Pearlin, L.I., Schieman, S., Fazio, E.M., Meersman, S.C. (2005). Stress, Health, and the Life Course: Some Conceptual Perspectives. *Journal of Health and Social Behavior*, 2, 205-219 [in English]

10. Pearlin, L.I. (2010). The Life Course and the Stress Process: Some Conceptual Comparisons. *The Journals of Gerontology. Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 2, 207-215 [in English]

11. McLeod, J.D. (2012). The Meanings of Stress. *Society and Mental Health*, 3, 172-186 [in English]

12. Aneshensel, C.S. (2015). Sociological Inquiry into Mental Health: The Legacy of Leonard I. Pearlin. *Journal of Health and Social Behavior*, 2, 1-13 [in English]

13. Aneshensel, C.S., Avison, W.R. (2015). The Stress Process: An Appreciation of Leonard I. Pearlin. *Society and Mental Health*, 2, 67-85 [in English]

14. Walls, M.L., Whitbeck, L.B. (2011). Distress among Indigenous North Americans. *Society and Mental Health*, 2, 124-136 [in English]

15. Song, L. (2011). Social Capital and Psychological Distress. *Journal of Health and Social Behavior*, 4, 478-492 [in English]

16. Glavin, P., Schieman, S., Reid, S. (2011). Boundary-Spanning Work Demands and Their Consequences for Guilt and Psychological Distress. *Journal of Health and Social Behavior*, 1, 43-57 [in English]
17. Bierman, A. (2012). Functional Limitations and Psychological Distress. *Society and Mental Health*, 1, 35-52 [in English]
18. Young, W.B., Foy, S.L. (2013). The Influence of Meaning-making after Spousal Loss on Trajectories of Psychological Distress. *Society and Mental Health*, 3, 187-202 [in English]
19. Oates, G.L., Goode, J. (2013). Racial Differences in Effects of Religiosity and Mastery on Psychological Distress. *Society and Mental Health*, 1, 40-58 [in English]
20. Alang, S.M., McAlpine, D.D., Henning-Smith, C.E. (2014). Disability, Health Insurance, and Psychological Distress among US Adults. *Society and Mental Health*, 3, 164-178 [in English]
21. Jacobs, A.W., Hill, T.D., Burdette, A.M. (2015). Health Insurance Status and Symptoms of Psychological Distress among Low-income Urban Women. *Society and Mental Health*, 1, 1-15 [in English]
22. Acevedo, G.A., Ellison, C.G., Xu, X. (2014). Is It Really Religion? Comparing the Main and Stress-buffering Effects of Religious and Secular Civic Engagement on Psychological Distress. *Society and Mental Health*, 2, 1-18 [in English]
23. Brown, T.N., Bell, M.L., Patterson, E.J. (2016). Imprisoned by Empathy: Familial Incarceration and Psychological Distress among African American Men in the National Survey of American Life. *Journal of Health and Social Behavior*, 2, 240-256 [in English]
24. Fothergill K., Ensminger M.E., Doherty E.E., Juon H.-S., Green K.M. (2016). Pathways from Early Childhood Adversity to Later Adult Drug Use and Psychological Distress: A Prospective Study of a Cohort of African Americans. *Journal of Health and Social Behavior*, 2, 223-239 [in English]
25. Torres, J.M., Alcántara, C., Rudolph, K.E., Viruell-Fuentes, E.A. (2016). Cross-border Ties as Sources of Risk and Resilience: Do Cross-border Ties Moderate the Relationship between Migration-related Stress and Psychological Distress for Latino Migrants in the United States? *Journal of Health and Social Behavior*, 4, 436-452 [in English]
26. Montazer, S., Wheaton, B. (2017). Economic Conditions in Countries of Origin and Trajectories in Distress after Migration to Canada. *Society and Mental Health*, 1, 1-20 [in English]
27. Burgard, S.A., Seelye, S. (2017). Histories of Perceived Job Insecurity and Psychological Distress among Older U.S. Adults. *Society and Mental Health*, 1, 1-15 [in English]
28. Gallagher, M. (2017). Obligatory and Voluntary Identity Discrepancies, Self-Evaluation, and Psychological Distress. *Society and Mental Health*, 2, 1-18 [in English]
29. Aneshensel, C.S., Mitchell, U.A. (2014). The stress process: its origins, evolution, and future. *Sociology of Mental Health*. Cham, Heidelberg, New York, Dordrecht, London: Springer International Publishing, 53-74 [in English]
30. Kitaev-Smyk, L. (2012). Organism and stress: the stress of life and the stress of death. Moscow: Smyl [in Russian]

Received on 22.02.18 and updated on 05.03.18

Дембицкий С.С., канд. социол. наук, старший научный сотрудник отдела методологии и методов социологии Института социологии НАН Украины, ул. Шелковичная, 12, Киев, 01021, Украина, e-mail: e_forge@me.com

ИЗУЧЕНИЕ ПСИХОЛОГИЧЕСКОГО ДИСТРЕССА В СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ: ИСТОРИЯ И МЕТОДОЛОГИЯ

Рассмотрена история становления социологии психологического дистресса путем рассмотрения положений главных работ основоположника соответствующей отрасли исследований Л. Перлина, а также современных исследований, представленных в журналах "Society and Mental Health" и "Journal of Health and Social Behavior". Проанализированы главные концептуальные составляющие процесса социального дистресса: стрессоры, медиативные ресурсы, проявления дистресса. Пред-

ложена авторская схема процесса стресса, сфокусированная на итеративности различных составляющих и важности роли физического здоровья индивида.

Ключевые слова: психологический дистресс, процесс стресса, стрессоры.

Dembitskyi S.S., PhD. (Sociology), senior scientific fellow, department of methodology and methods of sociology, Institute of Sociology National Academy of Sciences of Ukraine, 12, Shovkovychna Str., Kyiv, 01021, Ukraine, e-mail: e_forge@me.com

THE STUDY OF PSYCHOLOGICAL DISTRESS IN SOCIOLOGICAL RESEARCH: HISTORY AND METHODOLOGY

Papers describes the history of the formation of psychological distress sociology by the means of examining fundamental works of the psychological distress sociology founder – L. Pearlin, and modern researches presented in magazines, “Society and Mental Health” and “Journal of Health and Social Behavior”. L. Pearlin refers to the process of stress, consisting of stress sources (stressful events, chronic life difficulties and self-image), indirect resources (social support and combating stress practices), as well as stress outpouring. Special attention was paid to the relationship of stress and the life course of the individual. Analysis of contemporary sources allows to draw three conclusions. First, most studies focused on psychological distress are quantitative in nature, using cross-sectional or longitudinal design. Second, the model of all empirical studies, in fact, is the same: psychological distress is a dependent variable, and various social factors – are independent ones. Third, research clearly demonstrates the measurement scales that are trusted at the present stage of scientific research (CES-D, K6, BSI-18). Author analyzed revised scheme of social stress proposed by C. Aneshensel and U. Mitchell (clarification are regarding the introduction to it of the indirect processes). The conclusion is made about the artificiality of linear logic type “stressor X in the life course of Y that leads to a stress response Z,” which is used in this and in similar schemes. Author suggests his own scheme of the stress process that is focused on the iteratively of various components and the importance of role of individual’s physical health. It is argued that conventional stressors, social interaction, personal characteristics (facilities, knowledge, behavior) and stress reactions are so closely interrelated that their separation from each other, when it comes to data of questionnaires, seems to be an impossible task. Therefore, the stress response (primarily psychological) is not the result of a cause-and-effect relationship, but is one of the important indicators of individual well-being, which characterizes respondent’s the richness of life.

Keywords: psychological stress, stress process, stressors.